

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
у Львові.

III

4661/21

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

ІМЕНІ

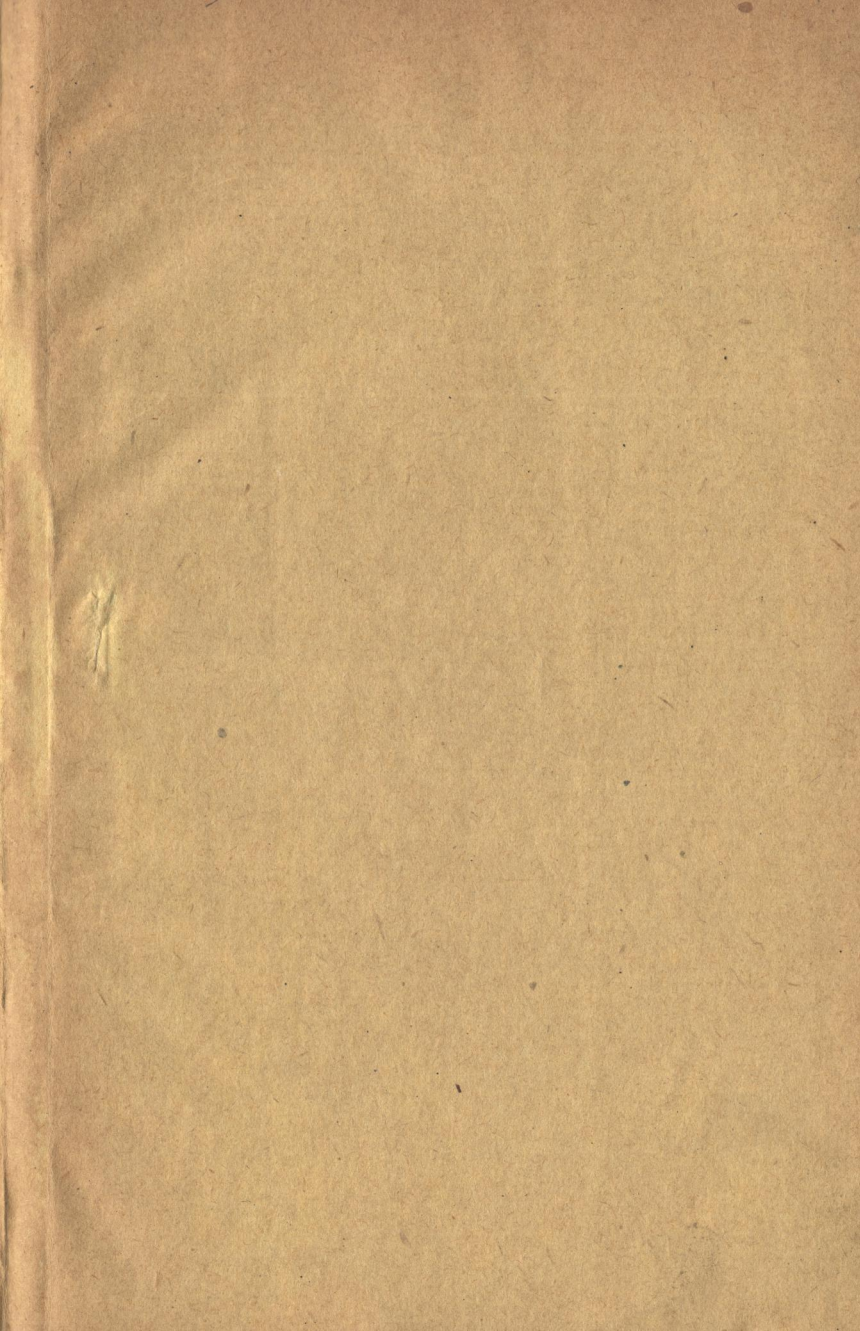
ШЕВЧЕНКА

У ЛЬВОВІ.

Ч.

~~4661~~

21





4661/21.06

Ч.

20.



„ПРОСВѢТА“



Перекотиполе
Григ. БѢТКА

Цѣна 8 кр.

Въ тов. „Просвѣта“ улица Вѣрменська ч. 27. можна дѣстати:

I. КНИЖКИ ДЛѢ НАРОДУ.

24. Житє честного чоловѣка	10	кр.
25. XII пѣсней о св. Николаю	5	”
26. Якъ ярмаркувавъ Тарасъ	6	”
27. Добре роби, добре буде	7	”
28. Мотыль, читанка для руского народу	10	”
29. Старый Ефремъ, Н. Устяновича	10	”
30. Що насъ губить, Ст. Качалы	12	”
32. Росказы про небо и землю	12	”
33. 34. Росказы про силы природы, Ч. I. и II. по	10	”
35. Вексель и лихва, наша бѣда	12	”
36. Оповѣданє о житю св. Бориса и Глѣба.	10	”
37. Житє Т. Шевченка	14	”
38. Повѣстки для дѣтей	15	”
39. Що то таке провизорія?	8	”
40. Сестра. Оповѣданє М. Вовчка	5	”
41. Байки Павла Свого	12	”
42. Трийцять лѣтъ тверезости	20	”
43. У пропасть дорога ховзка	18	”
44. Вѣнокъ	8	”
45. Нива	10	”
46. Пасѣка	14	”
47. О управѣ рослинъ господарскихъ	20	”
48. Про житє	8	”
49. Зоря	12	”
50. 52, 56, 70, 80, Исторія Руси ч. I. 15 кр., ч. II. 13 кр. ч. III. и V. 18 кр., ч. IV. 16 кр.		”
59. Паша душа въ господарствѣ	25	”
60. Веснянка, читаночка для малыхъ и старыхъ	15	”
64. Лєтъ и коноплѣ	14	”
65. Мертвецкій великдень	8	”
66. Рогата худоба	35	”
67. Житє св. великомучен. и лѣкаря Панталеймона	10	”
68. Помѣчь власна Смайлєса. Часть I.	15	”
78. Споминки про житє Волод. Барвѣньского	28	”
79. Вѣдкрыте Америки	12	”
81. Про законъ о товариствахъ	30	”
84. Житє св. Евстахія	10	”
89. Исторія Украины: Полуботокъ и Кальнишевскій	7	”
90. Ставропигійске Брацтво	16	”
91. Праведный Товія	8	”
92. Про хованє свиней	30	”
93. Оповѣданє про росliny, О. Степовика	30	”
95. Маркіянъ Шашкевичъ. Про вго житє и писѣма	18	”
98. Географія Руси, зъ мапою	45	”
101. Порадникъ для крамницъ	12	”
102. Сагайдачный	7	”
111. Цѣсарь Франць Іосифъ I.	12	”
112. Нашъ законъ громадскій	30	”
114. Порадникъ лѣкарскій, Іос. Селюха	24	”
115. Повѣстки	8	”
117. Силы природы	10	”

ПЕРЕКОТІПОЛЕ

ОПОВѢДАНЕ

ГРИГОРІЯ КВѢТКИ.

2. выдане.

~~4661/21²~~

Коштомъ и заходомъ Товариства „Просвѣта“.

У ЛЬВОВѢ 1891.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

1401

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 3662

І.

Якѣ-то у однѣмъ селѣ дѣяли ся крадежи, а не
можъ було злодѣя зловити.

Чи знаєте вы люде добрі, що то є судъ Божій? Чоловѣкъ лукавий зробить яке лихо другому, украде що, прибе, убе, та якъ нѣхто не бачить того, що вѣнъ зробивъ, нѣхто не дивить ся на него, свидѣтель¹⁾ не докажуть, такъ вѣнъ собѣ й байдуже; и не боить ся нѣчого, и думає, що ему се такъ и мине ся. Хоть его и пѣдъ судъ отдадутъ, та якъ докажчикѣвъ, свидѣтельѣвъ нема, такъ вѣнъ и надѣе ся, що ему все такъ и мине ся, и вѣнъ буде правъ, неначе нѣчого й не зробивъ, нѣякого лиха... Охъ, нѣ! не такъ оно є. Єсть надъ нами Создатель нашъ. Вѣнъ будучи пресвятѣйшій, саме истинне добро, сама чиста правда. Вѣнъ не потерпить, щобъ яке зле дѣло такъ и минулось. Хоть чоловѣкъ худо, и заховає кѣнцѣ такъ, що нѣ жаденъ чоловѣкъ не дошукає ся до правды, такъ Вѣнъ, премудрѣсть вышня, Вѣнъ не потерпить нѣякою неправды. Вѣнъ обявить твоє дѣло, черезъ те, на що ты и не думаєшь, и якбы рукою на тебе вкаже. И тогда одкрыють ся и всѣ злі дѣла, о якихъ уже люде забули и розшукувати, бо кѣнцѣ добре були заховані. Тутъ усе явить ся, усе вѣдкрыє ся; — по ниточцѣ, якъ тамъ кажутъ,

¹⁾ свидѣтель — свѣдокъ

дѣйде и до клубочка. Бо спершу Богъ, якъ отецъ надъ дѣтьми, усе ждавъ, усе довго терпѣвъ; може, схамене ся, може покине лихо робити, вѣдмолить свои грѣхи то й ще прощеніе получить — колижь нѣ, що не тѣлько не перестаетъ зла робити, не тѣлько не кае ся у прежнихъ грѣхахъ, та ще далъ, усе йде на гѣрше, одъ лихого йде на лихше, тогды годъ! прикаже и комашка стане свидѣтелемъ, и ниточка заговорить и черезъ неѣ відкриють ся великѣ та мерзкѣ дѣла!

У одному селѣ почали пропадати кури: за нѣчь у одному дворѣ пропаде курка, у другому зо три, де и бѣльше. Господинѣ журять ся, жалѣють ся мужикамъ своимъ, а тѣ байдуже: невелике дѣло — курка; може и такъ де забѣгла, може й задавило що. Далъ та далъ, почали все бѣльше, усе бѣльше кури пропадати, то вже и не стерпѣли довше, пѣйшли до уряду.

„На кого думаете скажѣтъ; я брата рѣдного не пожалѣю; абы по правдѣ доказъ бувъ.“ Такъ сказавъ голова*)

Почали люде примѣчати, чи не буде якого слѣду на кого небудь. Щожь? курку взято, понесено, курку дорогою щипано, и пѣря такъ слѣдомъ пало до двора Явтухового; тамъ бо то два хлопцѣ и шалѣсливѣ, такъ бѣльше недѣлѣ. якъ нема ихъ дома, зъ батькомъ пѣйшли въ дорогу.

„Лихо!“ сказавъ голова: „оденъ краде, на другого бѣду зворочуе.“

Тамъ геть-геть упавъ слѣдъ до Кахибѣды. Щожь? тамъ и хлопцѣвъ нема: однимъ одинъ дѣдусъ, старый та немощный: ему вже приходитъ ся не до курей; а дома самѣ молодицѣ та дѣвчата; на що имъ и кури?

*) голова нашъ вѣйтъ.

своихъ є, батечку мѡй! такъ усе шкода є, а слѣдъ одведено. Хто єго до правды добере ся! Далъ вже годѡвъ черезъ два, вже не тѡлько куры, вже стали пропадати и поросята; а згодомъ, згодомъ, то тѡлько й чути: тамъ шкапу зведено, а де и волика, а коли що трохи, пѡдъ якій часъ, то и пары волѡвъ добрыхъ нема. И що-то? тѡлько що зъ двора поведено, та якъ у воду! Нѣ слѣдѡвъ, нѣ кѡнцѣвъ; хоть де люде не ѣздять, де нѣ роспытують, нема тай нема; якъ у воду кине. Сумує народъ и не надивує ся: „Що за недобра мати!“ такъ промѣжь себе совѣтують ся: „Усе свои люде; а є мѣжь нами злодѣй! На кого-бъ то подумати? Усе паробоцтво якъ одинъ. Усѣхъ знаємо, усѣ честнѣй; всѣ добрѣй, всѣ смирнѣй, не гуляє зъ нихъ нѣ одинъ, а всякъ зъ нихъ жалкує, що намъ така кривда, и всякъ зъ нихъ похваляє ся, що тѡлько-бъ пѡймавъ хто такъ уже не помиловати намъ такого! Бачить ся и засѣдають на нѡчь; такъ нѣколи нѣчого, и нѣякои приметы, на кого. Ужежь мы и ворожокъ пытали, такъ, кажуть наѣздомъ буває рыжій, кажуть Москаль нашле сонъ крѣпкій на все село, тай пореє ся якъ у себе въ хатѣ. Такъ щожъ ты противъ лихого слова зробиш? Тѡлько жалкуй вѡдъ такой бѣды, тай мовчи!“

И мовчать, та тѡлько чують, що вже Миронъ зовсѣмъ обѣднѣвъ: послѣдню парку воликѡвъ выведено; а тамъ и Уласъ рѣшивъ ся своєи шкапы, у Марка съ сажа карпика ажъ трехъ кабанцѣвъ, и вже й сытенькихъ, узято. Кругомъ бѣда вѡдъ-усѣль пропажа!

Якъ ось уже почули, що у Деяна Рѣдкоплюя, всю комору забрано. Пѡдкопавъ ся вражій сынъ! та що-то? усе, усе позабиравъ: и жѣноче, а що було пригосподареване, усе забрано, и слѣду нема, неначе щезло.

Паробокъ Денисъ Лискотунъ робить ревѣзію по всѣхъ хатахъ.

Дивують ся люде та ходячи коло уряду, бють объ полы руками и всякъ, на сю нѣчь, жде и собѣ такои напасти. Уже и голова прийшовъ и сказавъ, що вѣнъ притьмомъ не знае, що робити! „Пѣймайте“ каже, „ми нѣ злодѣя; хто се у насъ краде? Я его!.. я ему! Вѣнъ у мене загине у холоднѣй!“

„Та мы бы пѣймали, якъ бы мы знали хто вѣнъ“, казала громада сумуючи. Аж ось обѣзавъсь одинъ паробокъ, Денисъ Лискотунъ, и каже: „Коли-бъ дозволили по дворахъ обшукати. Вже видимо дѣло, що нѣхто съ чужихъ не наѣзджае, се певно свои“

А що? вѣнъ правду каже,“ розсудили старики. Прикажѣтъ, пане голову, якимъ моторнѣйшимъ, нехай по хатахъ скрѣзь обшукують.“

„Ну, когожь и пѣслати!“ сказавъ голова! „Нехай иде Денисъ, забравши хлопцѣвъ.“

„Та, може ми нѣ не повѣрите?“ спытавъ ся, уклонившись звычайненько Денисъ.

„Якъ-то тобѣ не повѣрити? Що то за парень бравый бувъ, даромъ що сирота безъ батька! Ще тѣлько на ноги пѣднявъ ся, до пѣдпаробочого дѣйшовъ, а вже видно було, що зъ него буде чоловѣкъ. Вѣнъ и не живѣ дома, вѣнъ не дуже до мужицкои работы, якъ усѣ инші. Якъ пѣйде, пѣйде по селахъ, хто его знае, де-то вже вѣнъ ходитъ на зарѣбки! та такъ щиро заробляе, що незабавомъ верне ся, и чого-то вѣнъ не принесе! Самъ одягный, таки зовсѣмъ якъ мѣщанинъ, и вся одежа на нему хороша, ще повнѣй кишенѣ на-

несе грошей. Матери своѣй, вже старенькѣй, тежъ при-
несе коли платокъ, поясъ, а коли чобѣтки, и у всѣму
еѣ поважавъ. Та бувъ собою красивый, моторный, про-
тивъ усякого звычайный; на выгадки, прикладки его
давай. На вечерницяхъ тѣлько его и чути. Не боявсь
нѣколи и нѣчого: у саму глуху пѣвночь, скажи ему
пѣйти на кладбище, — пѣйде и усе справить, мовъ
середудня Тѣлько боявъ ся собакъ, и що-то не любивъ
ихъ! Було, яку знае злѣйшу собаку, то що нѣ дасть,
а дасть, тай купить еѣ, та на гиляку й повѣситъ; и
труе бувало ихъ. „Щожь?“ каже, „не люблю, тай не
люблю собакъ. Минѣ гидко на неи дивити ся. Ажь дро-
жу, щобъ яку собаку вбити! Така вже моя натура!“
А що розумный бувъ, такъ не взявъ его катъ. Хоть
и не дуже пильно пристававъ до громады и не часто
було и выходить до уряду, та вжежь коли выйде, по-
слухае, обь чѣмъ рада, — вже й кине слово, та таке,
що и десять старикѣвъ, сивыхъ якъ лунь, и въ три
годы такъ не выдумаютъ. Усѣ таки, усѣ селомъ, у
одинъ голосъ було кажутъ: „Отто нашъ голова росте!“

Такъ такому-бъ то не повѣрити оглядѣти дворы,
чи не знайде ся де у кого краденыхъ рѣчей? Куды!
туть ще стали его просити, щобъ учинивъ милость, за-
бравши якихъ паробкѣвъ самъ знае, пѣйшовъ бы и
оглядѣвъ усѣхъ, не минаючи нѣ одного двора.

Нѣчого Денисови робити, выбравъ паробкѣвъ самъ
и пѣйшовъ зъ ними.

„Починайте зъ мого двора“, сказавъ Денись.

„Та якъ се можна, щобъ на тебе хто подумавъ?“
казали паробки. „Се вже не знать що, коли на тебе
таку гадку складати!“

„А щожь, братя, нѣчого робити! Коли намъ ве-
лено усѣхъ обшукувати, такъ що я за паничикъ, щобъ

мене не займати. Шукайте, шукайте! може, що и знайдете“, казавъ Денись усмѣхаючись, та взявшись у боки, надѣне тую козацькую шапку набакирь, тай плюне черезъ губу по московски. „Ну такъ, може що знайдемо!“ кажуть паробки и идуць за Денисомъ. Той ихъ и въ хату уведе, и въ комору, и на горище (стряхъ), и де є який закапелокъ, усюды, усѣмъ; усе покаже, и скрынѣ поодчиняє и въ нихъ усе перерыє. „Глядѣть“ каже, „глядѣть добре!“

Щежъ? перерыють, перерыють усе; а якъ нѣчого нема такъ и нема. Съ тымъ и пойдуть у другій двѣръ.

Тутъ уже не такъ; тутъ уже смѣлѣйше всѣ обшукують и по хатѣ, и по двору. А Денись самъ, не беручи съ собою нѣкого, полѣзе на горище, и що-то! усе тамъ перерыє, що нѣ знайде, чи лёнъ, чи прядиво, чи корѣне яке, усе перебере и по стрѣхахъ заглядає, такъ хоть бы нитку съ покраденого знайшовъ!

Еге, та не всюды-жъ и такъ!. У одному дворѣ, па горищи, на хатѣ, Денись знайшовъ поясъ, хорошій, каламайковий, и показавъ его господареви, що тутъ зъ нимъ ходивъ. — „Такъ и є, козаче! се мѣй, ще батькѣвскій поясъ; я его вѣддавъ сынови носити, а той положивъ у материну скрыню. Такъ и є! Усе съ скрынѣ забрано: шукайте, здѣлайте милость, чи не знайдете ще чога!“

Тутъ уже Денись пошле паробкѣвъ на хату шукати, а самъ забирає господарѣвъ, руки имъ звязує, и старого и малого усѣхъ шле до уряду. Не знайшовши тутъ бѣльше нѣчого, идуць у другій двѣръ. Тамъ зновъ черезъ скѣлько дворѣвъ, зновъ знайдуть, де хустку, де очѣпокъ, або що таке; и все знаходить Денись по горищахъ. Мабуть, пильнѣйше усѣхъ шукає, що нѣхто окрѣмъ него не знайде. Де що знайдуть, то зъ вѣд-

тамъ усѣхъ забирають и пруть до уряду, и вже повный арешть натырили и людей, и жѣнокъ, и дѣвчатъ, и малыхъ дѣтей.

Почали ихъ выпытувати, розпытувати, съ каждого протоколь писати. Съ каждой хаты всякъ у одно говорить: „Знать не знаемо! Бачили всѣ, що я дома не бувъ. Нѣхто не дѣжде, щобъ я коли на таке скверне дѣло пѣйшовъ!“ Такъ усѣ въ одинъ голосъ кажутъ; нѣхто не признае ся, — нѣчимъ и доказовати. „Що съ того, що знайшла на горищи поясъ чій, або де плахту? може, якій бездѣльникъ поравъ ся, комору выкравъ, та пороскидавъ по другихъ дворахъ, щобъ на него слѣдъ хто не звѣвъ!“ Такъ сказавъ Денись Лискотунъ, выймаючи зъ-за хоявы люльку... та що за чудесна була! корѣнькова, съ крышечкою и зъ мѣднымъ ланцушкомъ! „Глядѣть, щобъ кого капрасно не обвиноватили.“ „Правда его, правда!“ сказавъ голова, що забравши у жменю свою сиву бороду, сидѣвъ собѣ мовчки, та придумавъ, що тутъ ему на свѣтѣ робити? „Правда“, каже: „выпустѣть людей съ холодной: они невиноватї: може и справдѣ, що имъ пѣдкинато. Що за розумный отсей Денись! Заразъ и догадавъ ся. Адаже я самъ додумовавъ ся и съ стариками радивъ ся, такъ нѣкому така думка не стала на розумъ. Уже справдѣ, що голова росте, нехай собѣ здоровъ буде!“

Погулявъ денькѣвъ зо-два по селу Денись, поверховодивъ на улицы, не одной рукавъ порвавъ, держучи, щобъ не втѣкала; не одно-десять навчивъ паробкѣвъ пѣсень спѣвати, що самъ нереймавъ, ходячи по всѣхъ усюдахъ, не одну пару розвѣвъ, що вже були зовсѣмъ схватились до бѣйки, не одному господареву помѣгъ плѣтъ городити, скѣлько кѣпъ хлѣба цѣпомъ збити: на всѣ руки бувъ нашъ Денись! Поробивши и погулявши такъ,

зновѣ потягъ вѣнъ на зарѣбки на скѣлько тамъ недѣль изъ своего села. И що то жалковали за нимъ и господарѣ и всѣ! а що дѣвчата, такъ мѣры нема!

3.

Якъ бѣдный Трохимъ журить ся своєю бѣдою, и якъ ажъ до столицѣ выбравъ ся на зарѣбки.

„Чи тобѣ Трохиме, талану нема! чи хто тебе знае!“ такъ казала стара Венгериха, вдова, своему сынови, шо ходивъ на зарѣбки ажъ у мѣсто и ажъ два тыжнѣ тамъ поробивъ, та тѣлько хйба самъ жививъ ся, а до дому нѣчого не принѣсь; такъ отсе то мати журичись, такъ ему казала. „Усѣ таки зарѣбляютъ, а все дбають на господарство, та знай богатѣють а ты ось нѣякъ не роздобудешъ ся, нѣякъ щобъ почати господарувати, якъ и люде. Шо було до чого, пѣсля батька, те потратила, женючи тебе; думала, опѣсля заробимо. невѣстка поможе. Невѣстка-жъ нѣчь и день робить, а я подала ся на лихо, треба вамъ замѣсть помочи вѣдь мене, треба на мене робити. Тутъ поѣшли дѣти; хлопчикови вже шестый годокъ; дѣвчаточокъ двоє, робити ще не имъ, а вѣсти просять, — треба годувати. Та всежъ то дай, усе дай! А въ тебе сыночку, однѣ сыночку, однѣ руки, не надаси. Та я-жъ кажу, мабутъ и талану нема. Люде ходять на зарѣбки, або хотъ и тутъ, та все зарѣбляютъ. усе дбають; а ты хотъ и поробишь шо, хотъ куды и ходишь, а все тѣлько прокормленѣ наше, а щобъ по господарству придбати, такъ и не кажи. Коли-бъ спомѣгъ ся, хотъ яку небудь

конаку добувъ бы, товсе-бъ лучше було, прийшла-бъ друга робота, другій и заробокъ бувъ бы.“

Щожь, мамо робити? каже Трохимъ. „Я и самъ бачу, що нема щастя нѣ въ чѣмъ. Роблю мамо до кровавого поту, и вже силы не стає. Господарѣ, дивлячись на мене, що я собѣ такій млѣлый, та сухій, не дуже въ роботу приймають. „Де тобѣ,“ кажуть, „противъ здорового робити? „тай дають меншу цѣну противъ другихъ. Робишь щиро, не лѣнуєшь ся, и таки нѣчого таити, часомъ зробишь и бѣльше и лучше нѣжъ здоровый, а все однаковѣсенька честь: „Не здужаєшь“ кажуть, робити.“ А якъ плата не велика, такъ и не стає нѣ на що, тѣлько проживлюсь, а до дому и не кажи, щобъ що принести. Якъ-бы не жѣнка робила, то-бѣ доси ходили вы и босі и голі и зимою-бѣ померзли.“

„Треба-жь, сынку, що-небудь гадати,“ казала мати. „Подивись на людей, та порадь ся зъ ними; куды-бѣ то пойти тобѣ, де-бѣ то лучше заробляти? Попытавъ ся-бѣ ты у Лискотуна; той чога вже не знає? усе знає. Тай свѣта таки побачивъ ся. А заробляє-жь, та по скѣлько! Уже якъ-то его мати; бѣднѣйша мене була; теперъ же поїде зъ нею! одягна якъ мѣщанка. Або и вѣнъ: якъ вырядить ся въ празникъ, та выйде на улицу, такъ куды и писарь нашъ! А грошей п всякого добра мало вѣнъ приносить? Спытай ся, сынку, его, нехай бы нараѣвъ, куды-бѣ тобѣ пойти; а може бы у купѣ зъ нимъ поїшовъ?“

„Пытавъ ся его, мамо! просивъ, щобъ узавъ мене съ собою. Будемо кажу, у купѣ робити; якъ ты, такъ и я, не вѣдстану одъ тебе.“

„Щожь вѣнъ тобѣ?“

„Але! якъ се почувъ, якъ вытрѣщивъ ся на мене, а очи такъ и засіяли, а самъ ставъ якъ кармазинъ.“

Дививъ ся, дививъ ся довго на мене, а далъ на силу спомогъ ся сказати: „Якъ заробляти?! Роби“ каже, „якъ и я, то и розживешъ ся. Товариства минъ не треба, шукай иншого.“ И поїшовъ швидко вѣдъ мене. Та пѣсля сѣго тѣлько що хочу его объ чѣмъ зачепити, то вѣнъ такъ и вѣдходить вѣдъ мене... Вѣнъ богатый, тожь и гордый противъ бѣдного. Не хочу его чѣпляти; буду самъ по собѣ. А що, мамо? думаю ще ити у столицю, чи не буде тамъ щастя?“

„Охъ, сыночку, мѣй голубчику! чи близенькѣй же свѣтъ? На кого-жь ты насъ покинешъ? Та якъ и самъ таку даль пройдешь? Се мовъ на кѣнци свѣта!“

„Вже-жь, мамо, що робити? У останне поїду: не буде тамъ щастя, не поїду вже нѣкуды. Якъ буде такъ и буде. Пѣдъ лежачѣй камѣнь и вода не бѣжить.“

Журилась мати, плакала дуже жѣнка; а нѣчого робити, провели свого Трохима ажъ у столицю. Чути було, що тамъ збирає ся ярмарокъ о Пречистѣй, и буває превеличеный, и всякого купця изъ усякихъ мѣсть наѣздає, и всякого товару навозять, и чути, що є людямъ заробокъ немалый, якъ кому щастє выпаде.

4.

**Якъ Трохимъ ставъ на єлужбу у одного купця
и що вѣнъ тамъ бачивъ?**

Дѣйшовъ нашъ Трохимъ до столицѣ. Допытавъ ся де ярмарокъ. Народу — народу! и протовпити ся не можна! Пробирає ся и вѣнъ мѣжь людьми, и самъ не знає куды и для чого. Думає, чи не знайде такого мѣ-

сця, де сидять его братчики, що шукають роботы... аж ось хтось его сѣпъ за руку и каже: „Чоловѣче! чи не роботы шукаешъ?“

Трохимъ зырнувъ, аж то купецъ, та такій вже купецъ, що и бороду голить и по паньскому ходить. Вонъ тогды швидче шапку знявъ, поклонивъ ся и каже: „Шукаемо чи не пошло Богъ доброго пана.“

„Честный ты чоловѣкъ, чи не бездѣльникъ?¹⁾ не лѣнивый?“

„Зъ роду не зробивъ нѣякого лиха: въ мене и думки такой нема. А робити будемо, якъ самі побачите.“

„Ступай за мною!“

Отъ и привѣвъ его до своєї кватиры; а тамъ усе повозы стоять, понакладовані ящички²⁾, коробки, и все съ товаромъ и все позапаковувані. Купецъ и приказує: „Гляди-жь, якъ прийдуть съ кѣньми, такъ нехай запрягають и везуть до моєї лавки³⁾. Они вже знаютъ, де она. Ты будь при нихъ и зъ ними перестановите всѣ ящички въ лавку и не вѣдходѣтъ вѣдъ товару. Отъ и товаришь твоій.“

Гляне Трохимъ на товариша, аж то Денисъ Лискотунъ, тѣлько вже не такій бравый, якъ у своєму селѣ бувъ; одежда на нѣмъ старенька и не знати чимъ пѣдперезаный, и шапка завалаша.

„Здоровъ, брате Денисе, бувъ!“ заразъ одозвавсь до нѣго Трохимъ. „Вѣдки се ты узявъ ся!“

„Але вѣдки! Адже ты, и зъ роду тутъ не бувши, та прийшовъ, а я часто ту буваю.“

Тутъ скинулись по слову, Трохимъ розпытує, якій є заробокъ, яка цѣна у день и якъ що поводити ся, а

¹⁾ непотрѣбъ ²⁾ пачки ³⁾ склепу.

Денисъ мовь и говорити зъ нимъ не хоче; скаже слово, мовь не ѣвши, тай одвертае ся вѣдъ нѣго.

„Якъ я бачу“ думаетъ собѣ Трохимъ, „такъ вѣнь тутечка ще гордѣйшій, нѣжь у насъ въ селѣ; та, бачь, прикидае ся нѣбы бѣднѣй, щобъ бѣльшу цѣну узяти. Но съ чорта жь хитрый!“

Купецъ зрадовавъ ся, що обидва робѣтники его, та зъ одного села и приятелѣ помѣжь собою, поприказувавъ имъ усе дѣло и пѣйшовъ собѣ; а цѣны и не сказавъ, по чому платити буде Трохимови, чи въ день, чи потыжденно.

Зажуривъ ся бувъ Трохимъ и пытае Дениса що робити.

„А вжежь коли не по нашому заплатити, то мы и самѣ себе нагородимо. Держись тѣлько мене, та слухай, то будемо по вѣкъ хлѣбъ ѣсти.“

Трохимъ здивувавъ ся трошки, таке чуючи одъ Дениса, а опѣсля и дарма. И подумавъ собѣ: „Що се вѣнь каже? Хто его знае!“

Ажь ось прийшли вѣзницѣ съ кѣньми, позапрягались и поперевозили товаръ до лавки, позносили, поскладали, ажь прийшовъ и купецъ, розраховавъ ся зъ ними, одпустивъ ихъ, зачинили лавку и стали вѣдбивати ящики, и выимати товаръ... Господи милостивый! усе-жь то сребро та золото! Нема нѣчога сѣбно, щобъ деревяне, або кѣстяне, — усе сребне-золоте. И ложки, и тарѣлки, и ножѣ, и виделки; е и чапки всякѣ, по паньскому зробленѣ и всякого товару; було богато и церковного, та все-жь то сребне та золоте! А що табакирокъ, а що серѣгъ (ковткѣвъ), а що перстенѣвъ, такъ мѣшки понакладати можна.

Робѣтники выймають та подають купцеви, а той усе розворочуе, та розставляе.. Трохимъ боить ся и

дивитись на товаръ, бачучи, яке оно все дороге; а Денисови и нужды мало; ще якъ що, то приважує на руцѣ, мовь силу въ нему знає.

Купецъ все найбільше Денисови приказує чимъ Трохимови, бо той понятливѣйшій и моторнѣйшій; та таки видно, що єму и не первина и вѣнь бувавъ коло такого дѣла; а Трохимъ що? вѣнь зъ роду вперше и въ столици, и на паньскому ярмарку и такій товаръ бачить, що єму и не снилось нѣколи; такъ вѣнь и торопѣе, и не знає, якъ за що взятись: тымъ-то здає ся, що непрворный и непонятливый. Купецъ навчивъ Дениса, якъ замыкати лавку нѣмецкими замками. Тамъ такі прехимерні! и назадъ одмыкає ся, и на троє розпадає ся, и хто его знає, якъ оно тамъ зроблено! Якъ не вмѣючи, то и не вѣдомкнешь и не замкнешь. Позамыкавъ купецъ замки, давъ имъ кождому по левику и сказавъ, щобъ ишли собѣ гуляти, куды хто хоче, а надъ вечерь, щобъ приходили на квартиру вечеряти!

Пѣйшли нашій земляки скрѣзь по ярмарку. Такъ щожь? до Дениса заразъ и явились приятель, та все зъ Цыганѣвъ: мабуть приятель его єще давнѣйшій: и здоровкають ся зъ нимъ, и розпытують ся, де бувъ, а далѣ стали шептати, та на Трохима поглядати, та щось про него говорити. Сѣму стало страшно; вѣнь и вѣдѣйшовъ вѣдъ нихъ. Пѣйшовъ на свѣй базарь, купявъ хлѣба, огѣркѣвъ, пшенички, дыню; прийшовъ на квартиру, пополудновавъ добре, тай прилѣгъ, дожидаючи купця. Нескоро опѣсля прийшовъ и Денисъ, и вдно було, що було трошки въ головцѣ, та мерщѣй (скорше) и лѣгъ спати; и вечеряти не захотѣвъ кажучи, що голова болить.

Купецъ прийшовши, давъ Трохимови вечеряти. И що-то за добра страва була! Борщъ зъ яловичиною,

каша съ саломъ, ще и печеня, чвертка бараняча. Пб-
 сля сѣго купецъ ему каже: „Оттака тобѣ плата и харчъ
 буде по всякій день черезъ ярмарокъ; тѣлько служи
 чесно. Завтра скоро свѣтъ иди до лавки; выйдуть мои
 приказчики*), що прикажуть, — слухай якъ мене; до-
 глядай сидючи коло лавки, щобъ хто чого не потягъ,
 а въ ночи, будете по черзѣ, зъ Денисомъ, укупѣ съ
 сторожами, коло лавки ходити; одинъ до пѣвночи, а
 другій до свѣта. Коли що запримѣтишь, або побачишь
 що недобре противъ моеи лавки, заразъ скажи минѣ,
 хоть о пѣвночи розбуди. Окрѣмъ поденной цѣны, я
 тебе нагороджу за твою правду и коли будешъ чесный.“

Одъ широкого сердца Трохимъ, лягаючи спати, помо-
 ливъ ся Богу и подяковавъ за єго милосердіє, що таку
 роботу пославъ! Харчъ добра, якои дома и на великѣ-
 день не буває, еще и левикъ по всякѣ день! Десять
 день ярмарку — десять левѣвъ: ажъ отъ зъ двайцять
 левикѣвъ принесу до дому. Слава тобѣ Господи! И
 тутъ же обѣцявъ служити широко и за купецкимъ до-
 бромъ вбиватись, бѣльшь нѣжь за своимъ. Почавъ ся
 ярмарокъ. Купцѣ порозкладавши свѣй товаръ, повѣдчи-
 няли лавки. Паны ходять, розглядають, прицѣняють ся,
 торгують, купують. Нашъ Трохимъ надививъ ся на па-
 нѣвъ добре.

Дивлячись на нихъ, Трохимъ пильно доглядавъ ся
 и на проходячихъ, щобъ ишовъ своєю дорогою, а щобъ
 не дуже въ лавку на товаръ заглядавъ, бо то вже при-
 мѣта недоброго чоловѣка. Колижь було хто стане коло
 лавки, та сюды-туды розглядає, то Трохимъ такого
 було и прожене, бо такій стоить и нѣбы то нѣчого;
 якъ-же побачивъ, що сторожѣ куды задивились, то тутъ

*) помѣчники.

вонъ потягъ, що ближше, а самъ шмигнувъ дальше. За такимъ Трохимъ бôльшь усёго пильновавъ; а Денись нѣ трохи, бо ему нѣколи було. Частѣсвнко, якъ тôлько що до лавки паны поназбирають ся, то тутъ де и вôзмутъ ся: и москалѣ и цыганы и жида; та вже до Дениса, и одведуть его геть, и все зъ нимъ шишотять и довгенько базѣкають.

Трохимъ було спытае его, що то за люде, и чого до нѣго ходять? То ажъ посунить ся Денись, та ажъ съ сердцемъ скаже: „Чого ты за другими приглядаешъ ся? Знай себе. Я за тобою не примѣчаю; не дивись и ты за мною. То мои стародавнї знакомї, я зъ ними служивъ по мѣстахъ.“

А де имъ служити, де, — всѣ такї обшарпанї, що гидко було и дивити ся!

Разъ пôдôйшла цыганка, та препаршива собѣ на лихо, мовъ старецъ (жебракъ). Идучи поузь лавку и моргнула на Дениса; той зъ нею, та въ кутокъ, и давай собѣ щось шептати. Трохимъ наглядавъ ихъ довго, и щось у нѣго ажъ въ животъ тѣхнуло, чуючи щось недобре. Поговоривши собѣ цыганка и пôйшла. Денись окроме собѣ сидѣвъ, тай прийшовъ до Трохима, та подивившись на нѣго довгенько, и каже: „Бѣднôсть твоя велика, та не вмѣешъ, якъ зъ нею справитись. Широ служишь, собѣ на лихо.“

„Якъ же заробити бôльше?“ сказавъ Трохимъ. „Адже и тутъ плата добра и работа неважка; а все бôльше не можна заробити.“

„Можна.“

„А якъ?“

„Скажи минѣ, Трохиме, такъ по правдѣ: чи широко служишь купцеви?“

„А якъ же и служити, якъ не зо всею широко? Сказано: нанявъ ся — продавъ ся? Я чужой

пылины не хочу, и коли бачивъ бы, що и рѣднѣй братъ мѣй не думає о чужѣмъ добрѣ и занапащає его, то я-бъ и на брата виявивъ.“

„Лихо тобѣ, Трохиме! сказавъ ему Денись, та и ударивъ его злегенька по плечу. „Такъ и по вѣкъ служи, — розбогатѣешь!“ и одвернувшись усмѣхає ся.

„Що отсе сталося изъ нашимъ Денисомъ?“ думає собѣ Трохимъ. „Вѣнъ тутъ собѣ другій, нѣжъ у нашому селѣ.“

Такъ собѣ сидить думаючи про се, ажъ ось изновъ та-жъ таки цыганка, иде мимо лавки, а Денись пѣдойшовъ до неѣ и каже: „Дурный! ему и не говори. Мы самі зробимо.“

А Трохимъ се и чує. Цыганка собѣ и пѣйшла.

Стало смеркатися. Приказчики почали розходити ся: хто у театрѣ, хто у баню, то... а катъ ихъ знає, куды иншій пѣйшовъ! Остатнѣй поприбиравъ, выйшовъ и каже Денисови якъ и по всякѣ вечѣръ бывало: „Замкни лавку и подай сюди ключѣ.“ Денись зачинає, прикладає замки, закручує, иншій тугій, такъ ажъ крѣкче притягаючи, та крутячи. Зовсѣмъ отдавъ ключѣ; приказчикъ пѣйшовъ. Денись щось одвернувъ ся, а Трохимъ тихесенько, крадькома помацявъ замки... „Що за недобра мати! хоть бы тобѣ одинъ замкнутый? Усѣ три висять; а Денись же довго силковавъ ся, замыкаючи ихъ. Такъ такій то Денись!“

Тѣлько що такъ собѣ Трохимъ думає, ажъ ось Денись и каже: „Иди-жъ, товаришу, на квартиру, та выноси швидше вечеряти, та лягай спати. Або знаєшь що? тамъ душно, я пробуду всю нѣчь на стѣйцѣ (вартѣ); не приходи съ пѣвночи, спи собѣ. Однаково минѣ спати не хоче ся, постою самъ усю нѣчь.“

„Ось що оно означає! Тривай-же“ подумавъ собѣ

Трохимъ и пѣйшовъ тихою ступою; якъ же зайшовъ, що вже Денись его не бачить, такъ тутъ уже, нѣчого робити, ставъ пѣдбѣгцемъ поспѣшати, та чимъ скорше до купця; якъ на те, купецъ дома, и накликавши гостей, частуе ихъ чаемъ. Тутъ Трохимъ, увѣйшовши прямо и розказавъ ему все, якъ вѣнъ за Денисомъ примѣтивъ, якъ що робилось, и якъ вѣнъ буцѣмъ то лавку замкнувъ, а замокъ вѣдтиль вѣдпроторивъ. Купецъ почувши все, спершу бувъ злякавъ, що ажъ поблѣдъ; далѣ ставъ дякувати Трохимови, що вѣнъ такій вѣрный и пѣднѣсь ему ажъ двѣ чашки чаю солодкого, та пресолодкого, усе таки дякуючи за его правду, и чесну душу. А тутъ же мерщѣй пославъ знайти приказчика съ ключами. На силу десь его знайшли. Купецъ выхопивъ ключѣ, засвѣтивъ лѣхтарь, та, сѣвни на дорожку, мерщѣй до лавки.

Пѣдбѣгъ, оглядѣвъ, ажъ такъ и є! нѣ одинъ замокъ не замкнутый! Почавъ кликати Дениса, а Дениса и духу нема.

Мабуть, що вѣнъ сидѣвъ усе коло лавки, та якъ побачивъ купця зъ лѣхтаремъ — догадавъ ся, що се щось недобре, такъ и притаивъ ся десь, и не озывавъ ся, дожидаючи, що съ того буде.

Купецъ ускочивъ въ лавку — слава тобѣ Господи! усе цѣле! Злодѣй ще не починавъ порати ся: Мабуть дожидавъ глухой пѣвночи. Позамыкавшим уже самъ усѣ замки, якъ слѣдовало, тутъ же изъ сторожѣвъ нанявъ двохъ, щобъ вѣдъ его лавки не одходили черезъ усю нѣчь, и вернувъ ся на квартиру.

И що-то вже дякувавъ Трохимови! Ажъ поцѣловавъ его, що одвѣвъ вѣдъ него таку бѣду и саме въ часъ сказавъ про таку напасть. Далѣ вынявъ червѣнца, и давъ ему, и каже: „Не по левови на день буду тобѣ

давати, а вѣдь сегодня по червѣнцевѣ. А коли вѣдпу-
скати буду, нагорожу, якъ самъ знаю, за то, що ты
чесный чоловѣкъ. Старай ся такъ и на будущее; що
замѣтишь, що почувѣшь, заразъ минѣ скажуй! Теперъ
не ходи до лавки, щобъ тотъ бездѣльникъ не зробивъ
тобѣ якого лиха. Тамъ є сторожа.“ Якъ же почули
вранцѣ, що ажъ три лавки обдѣкрадено, такъ тогды ку-
пецъ ще бѣльше дяковавъ Трохимови, що остерѣгъ его.
„Було-бъ“, каже, „се и минѣ. Тамъ-же, хоть и богато
взято, та не на велику суму; а въ мене хоть бы и
небогато чого потягнувъ, тахъ усе-бъ тысячѣвъ на якій
десятки.“

Трохимъ такъ таки и думавъ, що зъ злодѣями
певно бувъ Денисъ. „Господи милостивый!“ думае собѣ,
„якъ то швидко чоловѣкъ розледащѣвъ! Якій бувъ
бравый парень, такъ що лучшого и не треба, а теперъ
зовсѣмъ звѣвъ ся!“ И пѣсля той ночи, вѣнъ его въ
склепѣ не бачивъ уже.

Разъ сидитъ Трохимъ коло лавки, дивить ся — ве-
дутъ рѣштантѣвъ; и попереду, и позаду жовнѣры
зъ оружами. Приглядае ся Трохимъ, ажъ межи ними иде
и Денисъ. „Доживъ ся чести!“ подумавъ Трохимъ, и
стало ему жалко земляка. Пѣдбѣгъ швиденько и подавъ
ему, що тамъ лучилось, на его заключене. Щожь Де-
нисъ? глянувъ быстро, бачить, що се Трохимъ, — якъ
заскрегоче зубами, а очи мовъ запалали; якъ кине ми-
лостыню геть! и сказавъ: „Щобъ бувъ ты лучше про-
павъ, нѣжь мене бачити у такѣй нарузѣ (ганьбѣ)!“ и
пѣйшовъ собѣ не оглядаючись.

Росказавъ се Трохимъ купцевѣ, а вѣнъ и каже:
„Переловили тыхъ усѣхъ, що лавки обдѣкрали, взяли и
нашого Дениса. На него доказують, що вѣнъ зъ ними

за одно, и що хотѣвъ ихъ навести на мою лавку, такъ вѣнъ не признае ся.“

Покѣнчили ярмарокъ. Розраховались усъ; купецъ розраховавъ и Трохима, и на всякій день даючи ему по червѣнцѣви при прощаню додавъ ему еще сто лѣвѣвъ, и каже: „Возьми Трохиме! ты менѣ на десятки тысячей спасъ; дякую тобѣ.“

5.

Трохимъ изъ столицѣ вертае домѣвъ; Денисъ доганяе его на дорозѣ.

Отъ уже Трохимъ зрадовавъ! Тай якъ же не радувати ся! Скѣлько вѣнъ грошей принесе до дому! Зъ роду не зароблявъ по стѣлько! Спасибѣ, що купецъ давъ паперовыми, такъ ихъ можна заховати, що нѣ загублю и нѣхто не примѣтитъ, що въ мене они є, а золоті окремо положу. Осъ, узавши паперы позашивавъ въ онучку, а срѣбні які були, и золоті и дрѣбні грошѣ, позашивавъ въ свитѣ, такъ що и пѣзнати не можна було, що є при нѣмъ грошѣ.

Зѣбравшись, такъ и пѣйшовъ изъ столицѣ и не куды-жъ якъ прямо до дому. „Чого вже по другихъ мѣсцяхъ ходити?“ думае собѣ, дорогою идучи. „Дякувати Богу, заробивъ добре; буде насъ зо всѣхъ. Заразъ куплю шкапу, справлю вѣзъ, и пѣйшовъ лучшій заробокъ, нѣжъ пѣдъ пѣшого! Жѣнцѣ накуплю лѣну, нехай пряде; нехай наймичку найме: у двохъ бѣльше нароблять. Матери буду всего достарчати, чого забажае. Нехай, коли доси бѣдкалась, нехай на старости у рос-

коши поживе. Дѣточокъ приодягну; на зиму дровецъ роздобуду и всѣго придбаю, и будемо жити, гадки не маючи.“

Сердечный!

Иде вѣнъ такъ собѣ, иде, поспѣшаючи до дому, щобъ радѣсть всѣмъ принести, що Богъ щасте давъ... и вже миль сѣмъ осталось ити до села свого... якъ зыркь!... доганяе его... хто-жь? Денись! Якъ узрѣвъ его Трохимъ, такъ и руки и ноги опустились, и въ животъ похолонуло, сердце такъ и трепече ся, и душа щось недобре почула. Незѣйтись зъ нимъ не можна: по одной дорозѣ идуць. Пѣйти швидше, щобъ не погнавъ, поки до села; а въ селѣ можна пересидѣти день, пока вѣнъ далеко зайде, такъ Трохимъ бо, стѣлько пройшовши вже притомивъ ся, и якъ би нѣ поспѣшавъ, Денись его дожене, бо вѣнъ здоровѣйшій и привыкъ бѣльше ходити.

Бачить Трохимъ, що нѣчого робити, подумавъ: „Що, Божа воля, не буду приставати; не поспѣшаючи зъ нимъ, то вѣнъ и одвяже ся вѣдъ мене.“

Иде-иде, якъ ось Денись и наздогнавъ его; ударивъ по плечахъ и каже: „Здоровъ, товаришу: Не втѣкъ вѣдъ мене.“

„Здоровъ, Денисе, де се ты взявъ ся?“

„А ты думавъ, що Денись уже ставъ бездѣльникомъ, пѣйде на шибеницю? такъ отсе швидше бѣжишь до дому розказати про мене що дѣяло ся!“

„Господь съ тобою! Яка минѣ нужда до тебе? Я и самъ жалковавъ, побачивши тебе у такой нуждѣ.“

„Жалковавъ? ты?“

„Справдѣ, що жалковавъ. Нѣ: ты минѣ нѣчого,

нѣ я тобѣ нѣколи; такъ чога-жь намъ? Скажи минѣ на милость, якъ ты выкрутивсь?

Тутъ Денись такъ глянувъ на Трохима, що въ того всѣ жилки задрожали и въ души похолонуло. Далѣй каже: „Выкрутивсь? Коли-жь на мене неслухно сказали — хиба не буває на чоловѣка наговорѣвъ?“

„Ты мене повеселивъ, що ты не бувъ зъ ними.“

„Хиба-жь я злодѣяка якій? га? грѣзно крикнувъ на него Денись.

„Та хто про тебе такє думає. Зглянь ся на Бога!“

И замовкли обы-два и мовчать и идуць у купѣ.

Геть геть, Денись зновъ и вѣдзавъ ся до Трохима, та такимъ страшнымъ голосомъ, неначе зовсѣмъ не вѣнъ: „Ты думаєшь, що я черезъ твои замки пропавъ?“

„Черезъ якї замки?“

„Черезъ такї, що, думаєшь, я нѣчого и не знаю?“

„Богъ съ тобою! Я тѣлько чувъ про замки, тай забувъ заразъ.“

„Забувъ! Якъ-то можна забути?“

И зновъ замовкли.

Идучи такъ довгенько, переходили черезъ невелике село. Трохимъ тутъ мавъ знакомого и хотѣвъ бувъ зайти вѣдпочити. „Не треба сѣго!“ крикнувъ на него Денись. Трохимъ боявъ ся, що якъ вѣнъ бувъ противъ нѣго у трое здоровѣйшій, такъ щобъ не зробивъ якого худа. И подумавъ собѣ: „Не буду его сердити; буду пѣддавати ся, нехай вередує, ажъ поки до своихъ мѣсць дѣйду; тогда выкручусь вѣдъ нѣго.

Перейшовъ то село, Денись звернувъ зъ дороги геть пѣдъ лѣсокъ и Трохима покликавъ за собою:

„Оттуть вѣдпочинемо!“ сказавъ, сѣдаючи Денись

пѣдъ грушу. „Давай, чи є що въ тебе? такъ пообѣдаемо, або пополуднуємо.“

„А що въ мене є?“ сказавъ Трохимъ и доставъ изъ торбинки хлѣба, сушенои рыбы скѣлько, та огѣрочкѣвъ.

Денись доставъ изъ-за холявы нѣжь прѣстрашенный, Трохимъ, якъ побачивъ его, такъ морозомъ и обняло. Денись распорядкує, мовъ самъ усе придбавъ: хлѣба вѣдрѣзавъ собѣ попереду, а далѣ ткнувъ шматокъ и Трохимови. Сей усе терпитъ и мовчить, та думаетъ: „Донеси мене тѣлько Господи, до дому! Цуръ тобѣ и зо всѣмъ! знати тебе не хочу!“

„Знаєшь що, пане брате?“ наѣвшись, ставъ казати Денись. „Цуръ ему у день ити. Будемо въ день вѣддыхати: бачъ якъ душно! У ночи бѣльше пройдемо, и дальше станемо. Якъ отсе вѣдпочинемо, а вечеркомъ зорею, та холодкомъ, у ночи метнемось, такъ мы завтра и дома будемо. Лягай та спочивай, поки до вечера.“

Лягли хлющѣ. Заснули добре. Надъ захѣдъ сонце пролинулось, пополудновали — и все таки Трохимовой харчи, и пѣйшли.

„У тебе, бачу, и нема нѣчого для дороги?“ спытавъ Трохимъ.

„А де я що вѣзму? Коли що и заробивъ бувъ трохи, такъ истрясъ у тѣмъ анатемскѣмъ арештѣ сидѣвши; а заробити бѣльше, ты не давъ. А було-бъ и на твою долю; гадки-бъ не мавъ!“

„Ты минъ, Денисе, дивный! Чи такій же ты бувъ у насъ въ селѣ? Се ты, ходивши по всѣхъ усюдахъ, набравъ такого духу.“

„Цыть, мовчи, не твое дѣло!“

И замовкли, и идутъ.

Черезъ скѣлько тамъ пройшовши, вже Денись зновъ и обѣзвавъ ся: „А що, товаришу? попередъ усѣго жѣнцѣ розкажешь, а тамъ и до Головы пѣйдешь, и по всѣму селу будешь проповѣдовати, якъ Денись Лискотунъ хотѣвъ лавку обѣкрасти, и якъ ты остерѣгъ купця, и якъ Дениса до арешту пѣдъ вартою водили черезъ мѣсто.“

„Нѣ Денисе! не знаешь ты мене. Се страшне дѣло, щобъ про кого таке розказовати. Нехай тебе Богъ у сѣму дѣлѣ простить; а ты покаешь ся и покинешь скверне таке дѣло. Що-жь? спѣткнувъ ся, та и схаменувъ ся. А розказовати не мое дѣло. Не тѣлько жѣнцѣ, я и самъ молю Бога, щобъ я забувъ про се; бо кажу, ты покаешь ся.“

„А якъ же? Певне дѣло, що покаюсь. Такъ и почну молебнѣ наймати. Такъ грошей бо нема, не добувъ ся: хиба ты минѣ даси? А що Трохиме! скажи по правдѣ: богато тобѣ купецъ давъ за те, що ты про замки ему обѣявивъ?“

„Та не я-жь то обѣявлявъ; вѣнъ самъ дознавъ ся.“

„Такъ якъ собѣ тамъ знаешь, а вже давъ таки що небудь.“

„Давъ нагороды, вѣдпускаючи, червѣнцѣвъ съ пару.“

„Такъ скѣлько несешь до дому?“

„Хто его знае!“ казавъ Трохимъ, а самъ такъ и трусить ся, — боить ся; бо нѣчь, ихъ двоє и Денись здоровѣйшій нѣго. „Я таки гараздъ и не лѣчивъ; зложивъ, тай пѣйшовъ.“

„Мабуть богато, що нѣколи було и перелѣчити? Чи подѣлишь ся зо мною?“

„Що-бъ то якъ?“

„Такъ якъ дѣлять ся, по поламъ. Чи, може, усѣ

вѣддаси? Отъ справдѣ бы парень бувъ, якъ бы всѣ вѣддавъ!“

„Що се ты, Денисе, говоришь?“ ледве вже промовивъ Трохимъ, бачучи, до чого дѣло доходить.

„Та ну, цуръ тобѣ и съ твоими грѣшми! Мабуть, у тебе ихъ до сыта, що такъ злякавъ ся. Ты ще и се розкажешь, що я дорогою мавъ тебе обдрати!“

„Та здѣлай милость, не думай такъ про мене Денисе! я тобѣ казавъ, що нѣкому не скажу, и побожусь всѣмъ, и заприсягну.“

„А ну побожись.“

И Трохимъ почавъ божитись такъ, що ажъ страшно було слухати.

„А заприсягни!“ каже Денисъ и подавъ ему жменю землѣ:

„Зѣѣжь отсю всю?“

Трохимъ, якъ съ щиримъ сердцемъ, не боячись нѣчого и думаячи таки, щобъ нѣкому нѣ слова не розказати, зѣѣвъ жменю землѣ, усе потрохи ковтаючи.

„Ну такъ, теперъ товаришь. Теперъ певень и я.“

Оттакъ-то Денисъ усе заѣдавъ ся съ Трохимомъ. Чого небудь, то и привяже ся. Трохимъ же, якъ бувъ собѣ плохѣйшій, то усе подававъ ся, и таки не безъ того, що и боявъ ся его, щобъ чого не зробивъ ему лихого.

Такъ ишли нѣчь; ранкомъ скѣлько пройшли, тутъ сонечко ще не дуже и пѣднялось, а вже стало дуже пекти, то они звернули въ лѣсокъ, тай полягали спочивати. Якъ пѣднялось сонечко, що-то вже жарило! Нѣ вѣтеръ не дхне и нѣщо не колыше ся, такъ-такъ що ледве дыхати можна. Нашій хлопцѣ хоть и заснули були, такъ не можна нѣякъ и улежати! Якъ припече сонце, такъ мѣсяця не знайдуть. На взлѣсѣ сонце е,

жарить; такъ они зайдуть у гушавину, такъ тамъ ще гѣрше; нѣ вѣдки прохолоды нѣякои, тѣлько шо зверху палить и малесенькѣй вѣтрець не проходить. Знайшли воду, не вѣдѣють ся; тяжко вже имъ и дыхати! Выкопають кождый собѣ ямку; приляже туды, то трохи ему и лекше, можна холодомъ трошки дыхнути. Зѣпрѣють же и тутъ, переходять на друге мѣсце, та такъ знемоглись, шо не здужають и поворохнути ся. Цѣльсѣнькѣй день нѣ хмариночки на небѣ!

Ажь-ось дуже къ вечеру, жара затихла трохи, товаришѣ нашѣ пѣднялись, здыхнули свободнѣйше, поѣли чого було; и пѣйшли.

„Якъ не польнуемо ся“, каже Трохимъ, „то свѣтомъ и дома будемо. Вѣдъ сѣго лѣску до нашего села тѣлько три милѣ.“

„И певно, шо будемо“, сказавъ Денисъ, тѣлько не вѣдставай: ты все пристаешъ. Поспѣшай.“

6.

Страшна нѣчь.

Отъ якъ идуть, и вже бѣльше милѣ учистили съ полудня, стала на небѣ показоватись мовъ стѣна чорна; далѣ-одѣ неѣ стали оддѣлятись, мовъ клубки, густѣй хмары зѣ золотыми, одѣ сонця, кругами. Клубы вють ся, до купы збирають ся, и стѣна все высше пѣдбирае ся. Сонечко за тучу сховалось заранне, и птиця стала збиратись и чогось жде на себе. Самчики зывають самочокъ и якъ можна спѣшать у кого е дѣточки, такъ до нихъ; а которѣй собѣ гулящѣй, такъ полетѣли ховатись. Де-далѣ, де-далѣ, усе стихае, нѣ трав-

ка не колыше ся, усе чогось жде великого, страшного! Далѣ стало и гуготѣти, далеко-далеко, мовь клекоче море, або гуде великій вѣтеръ здалеку, або сила людей наѣздає, що ще здалеку земля пѣдъ кѣньми стугонить. Блыскавка одна тѣлько и показує ся, а сонечко зовсѣмъ зайшло: хмары спустились, такъ и не видко нѣчого.

„А що будемо робити?“ ставъ казати Денись, „якъ мы пѣйдемо? Скоро зовсѣмъ буде темно. Страшно безъ дороги ити.“

„Ажъ онъ маячить лѣсокъ!“ сказавъ Трохимъ: поспѣшаймо туды.“

„Де лѣсокъ? Я нѣ его, и нѣчого не бачу.“

„Онъ якъ блысне блыскавка, такъ вѣдъ дороги на праву руку. Ходѣмъ скорше; усе темнѣйше становить ся.“

Они воспѣшають. Пѣднялась и стѣна. Стало зовсѣмъ темно. Поки не блысне, то нѣчоуѣсѣнько и не бачать передъ собою. Стѣна густа, чорна, страшна надвинула и простяглась вѣдъ сходу до заходу сонця, и изъ усѣхъ мѣсць блыскавка знай блыскає. Грѣмъ гуде съ переливомъ, мовь де по горахъ громаднє камѣне качають и инше, мовь упаде стукне, тай замовкне... а тутъ луна и загрехотить по всѣму небу, по всѣхъ куткахъ сеи великои хмары. Замовкне-жъ грѣмъ, такъ чути щось гуде и клекоче, бурчить страшнѣйше самого грому... А блыскавка безперестанно! И якъ блысне, такъ послѣ неѣ горнє нѣчого не видно. „А де ты, Трохиме?“ казавъ дрожачи, Денись. Возьми мене за руку та веди: я швидко впаду. Нѣгъ не пѣдволочу!“

„Держись за мене!“ каже Трохимъ. „Тутъ уже не далеко. Онъ вѣдъ блыскавки видно.“

„Та я бо сеи блыскавки боюсь. Охъ коли-бъ

швидше до лѣсу!... Бачь яка страсть иде! Ось и дощикъ... Ой швидше поспѣшай!“

Зовсѣмъ повисъ ему на руки Денисъ; и Трохимъ самъ утомивсь, и его волочить; черезъ велику силу доташивъ его пѣдъ густе дерево, положивъ, и самъ зваливъ ся...

Туть же и вся туча надвинула якъ разъ на той лѣсъ и всюды небо покрыла якъ саме чорне сукно; хоть скѣлько хочь дивись, — нѣчого передъ собою не побачишь нѣякъ! Заревла престрашенна буря, шумить пѣдъ небесами, носить ся по полю, опирае ся въ лѣсъ, пре его, мовъ зъ мѣсця хоче спыхнути и зомати зовсѣмъ. Гиляки трѣщать, ломлють ся, падають... туть щось страшно загуло, ажъ свѣтитъ на ввесь лѣсъ, грѣмъ покрыло... и разомъ гепъ!..., упало ажъ земля задрожала! А туть грѣмъ якъ загремотить, и зновъ земля задрожала!... а туть зновъ такій же свѣтъ, и шумъ и зновъ щось упало, затрѣщало!... То буря порае ся, вѣковѣ дубы валяе мовъ пруте! Якъ же хлыне дощъ — и вже не иде, а лѣе. По лѣсу шумить, зъ горы бѣжить рѣчками, клекоче... и одъ неѣ и одъ бурѣ, що бушуе, и одъ грому, що такъ и розрывае ся надъ головами, шумъ такій и грохоть, що страшно згадати!... А туть блискавка червонымъ огнемъ очи заслѣпляе... Денисъ нѣ влежить, нѣ всидить, и не постоить на одному мѣсци. Ходить перебѣгае съ-пѣдъ одного дерева пѣдъ друге, руки ломить, самъ себе не тямить! „Трохиме, Трохиме! ты спышь, не боишь ся нѣчого?“ такъ голосно зо страху казавъ вѣнъ.

„Нѣ, я не сплю, тай не боюсь нѣчого.“

„Грѣмъ убе.“

„Воля божа! Я се знаю, та хоть и лежу, та молюсь Богу.“ Хибажъ Богъ и помилюе, якъ ему молитись?

„Ухъ! якъ затрѣшало у лѣсѣ зновъ.“

„Помилує, тѣлько покай ся!“

„Якъ покаяться такому грѣшнику? Якъ мене Богъ може простити?“

„А що-жь? Кай ся вѣдъ широкого сердца, твои грѣхи не якій великій! ты такъ грѣшенъ, якъ и всякъ чоло... Господи! що се?“ Тутъ они впали обидва на колѣна!...

Огненна стрѣла прорѣзала все небо и якъ окомъ моргнути, вдарила въ те саме дерево, пѣдъ котрымъ попереду стоявъ Денисъ и отсе прийшовъ до Трохима. Дерево превысоченне було, — єго такъ до половины у мѣлку щепу розбило и всѣ гиля стерло и змяло, такъ що и слѣду ихъ не осталось.

На силу пѣднйавъ ся Денисъ; а се одъ нихъ, де они стояли, тежь пѣдъ деревомъ, було не бѣльше якъ сяжнѣвъ зъ десятокъ.

Очунявши трохи, Денисъ ухопивъ Трохима за руки и ставъ прохати: „Ходѣмъ, ходѣмъ вѣдси! тутъ насъ Богъ побѣ!“

„Куды-жь мы заховаємось?“ каже єму Трохимъ: „бачъ, яке лихо по всѣму лѣсу? Отто грѣмъ запаливъ дерево; бачъ горить! Адже и далеко вѣдъ насъ; тай по всѣму лѣсу така нужда!“

„Ой страшно, страшно! А то хто сидить та дивить ся на мене?“

„Богъ съ тобою! нема нѣкого! Молись лучше Богу!“

„Мене и Богъ не помилує! Ты думаєшь — я такий?... Охъ, лице запалило!“

„Помилує, молись, кажу, та кай ся!“

„Де вже минѣ покаяться? Я той, що васъ обкрадавъ. Не було другого злодѣя въ селѣ... се мое дѣло! Мене підводили другі... Я обкрадавъ васъ усѣхъ.. передававъ цыганамъ, москалямъ... бравъ грошѣ, та богатѣвъ... лавки обокравъ... вывертѣвъ ся! Хотѣвъ и тебе такъ, якъ оттого, що сидить и дивить ся грѣзно на мене.“ Такъ казавъ, не тямлючи нѣчого, Денись, и бючи себе въ груди кулаками.

Тутъ разомъ якъ осієе ихъ блискавка, якъ хрясне грѣмъ, мовъ небо на нихъ упало!. обидва впали, нечутливо, Трохимъ, підпливши водою одъ дощу, трошки очутивъ бачить — Денись бѣгає коло него, руки ломить, блѣдъ якъ смерть и не тямлючи самъ себе, кричить: „Я не тѣлько злодѣй, я и душогубецъ! зарѣзавъ старця... мавъ грошей у нѣго знайти... одѣжу свою закровавивъ.. а вѣнъ онде сварить ся... Господи! и Ты мене не помилуєшь?“

И ставъ бѣгати, якъ не по своему умѣ. Спомогъ ся трошки Трохимъ, піднявъ на ноги, ставъ его розговорювати, щобъ прийшовъ у чувство.

„Нѣ,“ кричить Денись, „минѣ Богъ смерть дасть.. мене грѣмъ убе... Я злодѣй!... я прикидавъ ся добрымъ, на другихъ вину зводивъ, тебе мавъ зарѣзати, щобъ ты про лавку (склепъ) въ селѣ не розказавъ... теперъ кажи! Осъ-ось мене Богъ убе; розкажи всѣмъ якій я.“

„Та Богъ съ тобою, Денисе! що се ты думаєшь? повѣрь не минѣ, Богу святому, що якъ я побоживъ ся, такъ и не збрешу; буду держатись присяги, и тебе не попрекну нѣ въ чѣмъ.“

Тутъ же Трохимъ его розважає, а тутъ грѣмъ такъ и рокотить, а блискавка ажъ очи палить! Якъ стукне якъ грякне, якъ лясне, якъ затрѣщать дубы, якъ запалає де верхъ дерева якого, якъ шарахнуть гила, —

туть Денись и стане безъ ума, и зновъ свое розкажуе, що вѣнь душогубецъ, злодѣй, прикидавъ добрымъ, и все таке. Далѣ представляе ся ему старецъ, що сварить ся на него, и вѣнь почне розказовати, якъ убивъ его и все каже Трохимови: „Усѣмъ, усѣмъ се розкажи: нехай бережуть ся мене.“

Гремѣвъ, торохтѣвъ грѣмъ, далѣ ставъ стихати, бо туча вже перейшла. Затихъ и дощикъ; тѣлько блискавка не давала нѣчого розглядѣти; далѣ та все потрошки и усе тихше, усе менше, далѣ вже блискае тѣлько далеко. Роздививъ ся Трохимъ, ажъ уже стало на свѣтъ займатись. „Ходѣмъ,“ каже, „Денисе! вже мы недалечко вѣдь свого села. Ходѣмъ швидше!“

„Братуку, Трохиме!“ каже Денись, не сходячи зъ мѣсця, „боюсь ворухнути ся! Усе минѣ чуе ся грѣмъ, усе минѣ бачить ся той анатемскій старецъ!.. Трохимочку, голубчику! не розкажуй нѣкому нѣчого!“

Зновъ Трохимови треба божитись; сякъ-такъ розговоривъ его, поїшли.

7.

Г р у п ь.

Досвѣткомъ, вже и сонечко зѣйшло, идуть и все поспѣшають. Денись черезъ усю дорогу хоть бы пару зъ усть пустивъ, усе задумавшись иде, — далѣ якъ крикне: „А лучше-бъ мене грѣмъ убивъ!“

„Богъ знае, що ты споминаешъ!“ сказавъ Трохимъ и глянувъ на Дениса, та ажъ злякавъ ся: очи якъ жаръ горять и самъ розлютований мовъ звѣрь якій.

А все розговорюе его: „Будь веселенькій, каже, вже тѣлько съ пять верстовъ зосталось; се вже наше поле.“

„Тѣлько пять верстовъ. Тѣлько не видно, якъ съ кимъ небудь пострѣчаемъ ся и мене выдаси! Пропадай же ты одинь! Та съ тымъ словомъ такъ и поваливъ Трохима, и насѣвъ его.

„Богъ знае... що ты... Денисе, робишь!“ сказавъ стогнучи Трохимъ пѣдъ Денисомъ; далѣ ставъ прѣситись: „Пусти мене, братику, голубчику, соколику! Ей — велике слово, — нѣкому нѣчого не скажу! Возьми собѣ мои всѣ грошѣ, що тутъ зо мною, тѣльки не губи душѣ своєї и моєї! Не сироти моихъ дѣточокъ, не вбивай за живота жѣнки. На кого моя старенька матѣнка зостане ся? Братикомъ, батькомъ рѣднымъ буду тебе цѣлый вѣкъ звати!... Не дай минѣ безъ покаянiя вмерти! Дайже минѣ хоть часиночку Богу помолитись!...“

„Помолишь ся и на другѣмъ свѣтѣ!“ лютуючи якъ звѣрь, казавъ Денисъ, одною рукою держучи руки Трохимови и колѣномъ его надавивши, а другою рукою достаючи изъ-за холявы нѣжъ свѣй; такъ якъ нѣ поспѣшае, не справить ся одною рукою. А Трохимъ знай просить ся; здыхнувъ и каже: „Господи милостивый!.. Не несе Богъ нѣкого, щобъ хто свидѣтелемъ бувъ моєи безвинной смерти:“

Тутъ пѣдкотилось перекотиполе (бурянь) одѣ вѣтру и до самого него. Вѣнъ глянувъ жалѣбно, тай каже: „Нехай се перекотиполе буде свидѣтелемъ, що ты мене безвинно погубляешь!“

„Нехай свѣдчить скѣлько хоче! Знавъ же на кого послатись!“ казавъ, регочучись Денисъ и знимаючи

зубами похву зъ ножа, съ того ножа, якимъ всю дорогу краявъ Трохимовъ хлѣбъ и кормивъ ся.

„Господи милостивый! прими мою душу!.. Жъночко... дѣточки... тату...“

Денись змахнувъ рукою... хотѣвъ щось, регочучись, сказати... такъ ангель Божій, щобъ не дати ему у сей часъ насмѣваться, хлыпнувъ ему у ротъ братовою кровею, и принявши душу безвинного праведника, нонѣсь съ прямо на небеса.

8.

С л ѣ д с т в о .

Прибѣгли два пастухи одъ череды и объявили головѣ, що въ такому и въ такому мѣсци лежитъ зарѣзанный чоловѣкъ; а хто? они зъ ляку и не роздивились. Голова заразъ самыхъ надежныхъ¹⁾ людей пославъ, щобъ коло того зарѣзаного варту стояли, и щобъ нѣ самі до него не подходили, и нѣкого не допускали, а стане хто навязоватись, або що таке робити, або казати: то его яко подозрѣного, взяти и до уряду привести. Тутъ же написали до земского суду рапортъ о томъ, що зарѣзанный чоловѣкъ, по имени и прозваню незвѣстный, лежитъ на томъ самомъ мѣсци, де его смерть постигла.“

Деякі господарѣ поішли съ села на зарѣбки и еще не повертались були до дому, та жѣнки ихъ и нѣчого и нужды нема. Трохимова-жъ жѣнка и мати... що то почувли о

¹⁾ надежный — певный.

сѣмъ, у одинъ голосъ крикнули; „Охъ, лишечко! сежь Трохимъ, певно Трохимъ!“ и попередь стали уже голосити. Серце имъ звѣстку подало!

Що то вже они просили голову, щобъ дозволивъ пойти оглядѣти и коли вѣнъ, такъ хорошенько его обмыти и вбрати, а коли можна, и до дому привезти. Звѣсно, жѣноче дѣло: они не знаютъ порядку. Голова и, не дай Боже нѣкому и пѣдступити, запретивъ, поки судъ не выѣде и не розвяже ему рукъ!

Ажъ ось, на другій день явивъ ся въ село и Денись. Та що то одягный! Ёще лучше усе собѣ посправлявъ, якъ чимъ попереду ходивъ. Веселый, говорливый, жартуе зъ усѣма, кого пострѣчае. Бачить, що люде сходятъ ся все до уряду, и вѣнъ туды. Ёму и розказують, що знайшли зарѣзаного; а вѣнъ заразъ и не стерпѣвъ и пытае ся: „Що жъ его жѣнка, та мати кажутъ?“

„Чиѣ?“ дивуючи ся, пытае голова.

„Адже“ вы..., чи хто пакъ казавъ?... що кажутъ, то Трохимъ?“

„Ще незвѣстно и нѣхто зъ насъ объ тѣмъ и не думавъ. Чи мало ихъ повыходило съ села на зарѣбки? може, ще и не нашъ.“

„Хто нѣ есть, нехай собѣ лежить, поки зведемо“, сказавъ смѣючись, Денись. „А хто зарѣзавъ, свидѣтелѣ скажутъ.“ Деякі молодцѣ тутъ були, та ажъ зареготались и кажутъ: „О, щобъ тебе зъ Денисомъ! Вже хоть що, а латку приставить. Дежъ таки въ чистому полю свидѣтелѣ. Вже коли поравъ ся, такъ самъ на самъ...“

Ажъ ось дзвоникъ. Самъ комисаръ прибѣгъ и крикнувъ: „Где мертве тѣло?“

„На мѣсци, добродѣю!“ одвѣтъ давъ голова.

„Писарь! выбери честныхъ людей, возьми зъ нихъ присягу и веди до тѣла; я сейчасъ буду. Голова! иди за мною.“

Увѣвши голову въ хату, защепнувшись и ставъ / его роспытовати, чи нема на кого якого сомнѣнія*) хто що казавъ при сѣму дѣлѣ.

Голова, якъ мавъ Дениса за чесного, то и не сказавъ, якъ вѣнь бувъ проговоривсь. И такъ осталось.

Подоѣхавъ и лѣкаръ; заприсягли и людей. Комисарч побачивъ мѣжь ними Дениса и каже: „Зачимъ же такого молодого паробка поставили? Тутъ треба добро — совѣстныхъ стариковъ.“

„Се, добродію“ казавъ голова, „хоть и молодъ чоловікъ, а въ насъ изъ стариковъ нема такого розумного, понятливого и якъ то все умно розбере.“

Сежь голова казавъ комисареву тихенько. самъ усе поглядаючи на Дениса, а той и бачить. Якъ же комисаръ почувши се одъ головы, сказавъ голосно, и собѣ дивлячись на Дениса: „Хорошо, подавай его сюды!“ — то сей почувши, дуже поблѣдъ, а комисаръ и примѣтивъ, и буцѣмъ нѣчого.

Зѣбрались усѣ до мѣся, де лежало тѣло; комисаръ велѣвъ присяглымъ свѣдчити, чи нема боевыхъ знаківъ?... „Та нема!“ гукнувъ Денись, здалека стоячи. „Де они будутъ? Тутъ разомъ рѣзонуто ножемъ, тай амѣнь.“

Комисаръ замѣтивъ и се, и мовчить.

Оглядаючи, знайшли, що полы у свиты на кѣнцяхъ повырѣзовані, и якъ коло того знайшли шѣстачка, такъ и догадались, що въ свитѣ були грошѣ, та вынято. Якъ же роззули чоботы и онучѣ, то и знайшли зашитыхъ ажъ пять золотыхъ. Тутъ Денись зовсѣмъ забувъ ся, та ажъ крикнувъ: „Бачь, и не признавъ ся!“

*) сомнѣніе — підозрѣне.

Та сказавши се, схаменувъ ся, зырнувъ, ажъ комісаръ на нѣго пильно дивить ся, — такъ вѣнъ и не знавъ, куды очи дѣти: заморгавъ, поблѣдъ, та швидше мѣжь нарѣдъ... Комісаръ ще змовчавъ.

Якъ ось настигли жѣнка и мати Трохимовѣ; за ними учепивъ ся и хлопчикъ его на шестому року. Ще и не дѣйшли гараздъ, а вже жѣнка и пѣзнала, и крикнула: „Трохиме, Трохиме, мѣй Трохимочку!...“ и припала до него зъ матеревъ, а хлопчикъ, звѣсно дитина, плаче, та кругомъ трупа облазить, та дивить ся.

Комісаръ бувъ повелѣвъ одвести ихъ, щобъ не мѣшали дѣло робити, а далъ сказавъ: „Нехай они его оплачуть. Кровь не вода. Мы свое дѣло еще справи-мо.“ И ставъ коло нихъ зъ лѣкаремъ, а Денисъ, якъ то привыкъ вычиняти ся, що все попередъ усѣхъ и все то до панѣвъ рѣвнатись, такъ и теперъ ставъ коло комісаря.

И якъ-же то дуже голосили и жалѣбно приговорювали надъ Трохимомъ! Мати каже: „На кого ты мене, мѣй сыночку, лебедику, покинувъ, пѣйшовши на зарѣбки? Хто мене стару, немощну догляне? Лучше-бъ минѣ смерть заподѣяно!“ и все таке. А жѣнка приговорювала: „Промовъ, мѣй Трохимочку, хоть одно словечко! Дай минѣ порадоныку: якъ менѣ безъ тебе зъ дѣтьми бути? Промовъ слово, скажи, хто розлучникъ нашъ? Покажи, чи не було якого свидѣтеля, якъ тебе замучували, якъ ты душу Господу вѣддавъ?“

„А се, мамо, що?“ крикнуло хлопя, граючись съ чимсь, що выняло зъ батьковои руки.

Комісаръ почувши се, сказавъ Денису, що край него, надувшись, та на бакирь шапку маючи, стоявъ: „Посмотри, що тамъ такое, и покажи сюды.“

Денисъ пѣйшовъ, вынявъ, подививсь, здрогнувъ

увесь, зомявъ у руцѣ и кинувъ геть. Самъ же то поблѣдъ, якъ стѣна!

„Зачимъ ты кинувъ?“ крикнувъ на нѣго комисарь.
„Що тамъ такое? Покажи сюды!“

„Та се нѣчого добродѣю! се такъ... бурянь“, каже Денись, а самого мовъ пропастиця трусить.

„Якій бурянь? покажи сюды!“

„Бурянь, такъ трава. Мабуть, якъ покѣйникъ умиравъ, такъ за траву вхопивъ ся, такъ она въ него въ руцѣ и зѣстала ся.“

„Та яка то трава? Покажи сюды.“ Такъ допытывавъ ся комисарь бачучи, що Денись нѣ съ того нѣ съ сѣго, усе бѣльше мѣшає ся.

„Та такъ пе... пере... коти... поле...“ ледви промовивъ Денись.

Тутъ хлопя ухватило перекотиполе, що якъ на те прикотилось туды ихъ богацько, тай показує Денисови и каже зъ дуру: „Ось, дядько, еще таке ихъ богато коло тата, они мабуть бачили все...“ „Мовчи!“ крикнувъ Денись, вѣдѣпхнувши хлопця одъ себе, и вже не тямлячи, що казати! Такъ то вже въ нѣго Богъ и розумъ однявъ и языкъ попутавъ...

„Досыть!“ крикнувъ комисарь. „Говори теперь усю правду! Ты знавъ, що на мертовому побоѣвъ нема, ты жалковавъ, що вѣнъ не признавъ ся о грошахъ, теперь боишь ся перекотиполя! Говори, чого ты боишь ся его? Росказуй, якъ дѣло було?“

Денись и сюды и туды, и вѣдѣбрѣхуватись бы то, такъ комисарь на всякому словѣ такъ его и пѣймає, и тѣлько що покаже ему перекотиполе, то Денись такъ и затрусить ся, и помертвѣе. А далѣ — нѣгде дѣтись — у всѣму повинивъ ся: за що, и черезъ що, и якъ вѣнъ зарѣзавъ Трохима: якъ той сердешный, здавъ ся

на перекотиполе, якъ, утѣкаючи вѣдти щобъ обмыти кровь, усюды по полю чѣплялось ему за ноги перекотиполе. И якъ бы не оно теперъ, та не хлопя зъ нимъ у очи прилѣзло, то можебъ еще и одбрехавсь.

„Такъ отъ якій вѣнъ бездѣльникъ!“ сказавъ комисарь, а далѣ напавъ на голову и каже: „Якъ ты смѣвъ, голово, назначити у присяжнѣй такого ледащого?“

Що-жъ ваше благородіе! приступивъ голова, а за нимъ и всѣ присяглѣ, усе старики, сивѣ, та честнѣй; „вѣнъ у насъ чесна душа — нѣкому нѣчого.“

Коли-бъ всѣ такіе були, то-бъ и добре було?“

„Не було-жъ у васъ у селѣ якои шкоды, и на кого вы думаете?“ спытавъ ся урядникъ.

„Що-жъ?“ сказали люде: „хоть часомъ и была шкода, такъ се не вѣнъ. Якъ обшуковали, такъ вѣнъ було де самъ скраденѣй рѣчи находивъ.“

„Говори, признавай ся, твое дѣло?“ крикнувъ комисарь на Дениса.

Той якъ затрусивъ ся, и признавъ ся до всѣго, що якъ почавъ съ курей красти, та бачучи, що грошики перепадають, такъ вѣнъ и дальше; якъ зазнавъ ся зъ москалями и цыганами, непоправными злодѣями; якъ и де зъ ними и кого обдѣкравъ, — усе розказавъ; далѣ якъ и старця немощного зарѣзавъ, надѣючись у нѣго грошѣ найти; усе до чиста розказавъ, и якъ на другихъ кару зводивъ.

Люде, слухаючи его, такъ и вжахнулись, та ажъ о полы руками вдарили и кажутъ: „Хто-жъ на нѣго надѣявъ ся, що оно таке ледащое? Мы думали, що вѣдъ него розумнѣйшого, моторнѣйшого и честнѣйшого и въ селѣ нема, а оно ось яке виявилось! Самый первый злодѣй, мошенникъ и душоубецъ!“

„Хоть люде, не знаючи, и думаютъ про кого, що

вѣнь добрый, а коли бездѣльничае и кѣнцѣ ховае, то Богъ его хоть не скоро, а завсѣгды выявить“, сказавъ урядникъ и велѣвъ Дениса перепровадити у городъ¹⁾).

Достало ся Денисови Лискотунови за всѣ его дѣла! котузѣ по заслужѣ. Полюскотава его катюга добре и спроваджено до товариства, туды, де козамъ роги правлять.

Такъ-то судъ Божій не потерпѣвъ неправды, и хоть кѣнцѣ були захованй, такъ Богъ объявивъ; и черезъ яку марницу? — черезъ бурянь; черезъ перекотиполе.

¹⁾ Городъ — мѣсто.



119. Про касы пожичковї	10 "
121. Про городину, О. Степовикъ	15 "
122. Середъ ледового моря, В. Чайченка	15 "
123. Конкуренція школьна, Дра Евг. Олесницького	18 "
124. Два славні мужъ—И. Гутенбергъ Д. Гарфільдъ. Чайченка	30 "
125. Илюстрована исторія Руси	50 "
126—129. Календарь на р. 1891	50 "
130. Про управу ячменю и вѣвса	12 "
131. Образы страстей Исуса Христа	10 "
132. Иванъ Котляревскій, В. Чайченко	10 "
133. Лвкаръ Исаакъ	10 "

II. КНИЖКИ, котрї ПРОСВѢТА закупила або даромъ дѣстала:

1. Нѣмецко-рускій словарь Ом. Партыцкого	1 злр. — кр
2. Маруся. Квѣтки-Основиненка	10 "
3. Вечери на хуторі, повѣсти Гоголя, 2 томы	65 "
4. Непропаща сила, дра И. Пулюя	40 "
5. Правотарь рускій народный, Лукичъ Василь	2 злр. 50 "
6. Сербскї думи і пісні	1 злр. — "
7. Де-що про свѣт Божий	30 "
8. Розмова про небо и землю	12 "
9. Исторія руской литературы, Ом. Огоновского томъ 1—170, томъ II—3 зр., томъ III. 2 зр.; разомъ	6 злр. 70 "
10. Мъзерѳвка. Написавъ Б. И.	10 "
11. Словарь руско-нѣмецкїй, Желехѳвского	12 злр. — "
12. Исторія Н. Косомарова ч. I.	50 "
13. Наші просвітні починки Д. Т.	10 "
14. О Франциску Скоринѣ	10 "
15. Творы Навроцкого ч. I.	1 злр. — "
16. Выстава археол. льѳвска, 50, фотог. Тшемеского	6 злр. — "
17. „Кобзарь“, збѳрникъ квартетѳвъ	60 "
18. Пѣяньство, пещаще народа	5 "
19. Иванъ Гусъ Шевченка, музыка Лисенка (на фортепянь)	50 "
20. Драматичнї творы Григ. Бораковского	1 злр. 30 "
21. Жѣночїй вѣнокъ	2 " — "
22. Поезіи В. Масляка ч. I.	1 " — "
23. Марко Вовчокъ II. 25. III. — 15 кр.	40 "
24. Щедрѳвки и коляды	12 "
25. Литературна часть календаря зъ р. 1886 и зъ р. 1887.	по 10 "
26. Проскурка Юр. Федьковича	10 "
27. Войскова такса	15 "
28. Про вѣвлащенє пѳдъ желѣзницѣ	15 "
29. Про выборы до сойму (друге выданє)	18 "
30. Про выборы до рады державной	10 "
31. О пожичкахъ	13 "
32. Новый податокъ грунтовый	15 "
33. О опѣкунахъ та кураторахъ	6 "
34. Кирилъ и Методїй, рѳчникъ по	1 злр. — "
35. Вагра — стрыйскїй альманахъ	1 злр. — кр.
36. Угорска Русь Лукича	15 "
37. Портретъ Тараса Шевченка	50 "
38. Карта Галичины, Буковины и угор. Руси	5 "
39. Степь, херсоньскїй альманахъ	1 злр. 50 "
40. Альбумъ заслуженныхъ Русинѳвъ	70 "
41. Устѣяновичъ, Ярополкъ драма	10 "
42. Дальшї вѳдбитки до альбума засл. Русинѳвъ	по 1 "
43. Етнографїя Славянщины	12 "

44. Гальшка Ом. Огоновского	15 кр.
45. Рускій співзваникъ, збѣрникъ пѣсень 40 кр., оправный	50 "
46. Шляхта ходачкова. Гр. Григоріевича	15 "
48. Скажѣмъ собѣ правду въ очи. Обычный	10 "
49. Законъ о загальномъ ополченю	45 "
50. Minoritätsvotum Dr. Smal Stocki	50 "
51. Исторія Руси. Стефанъ Качала	1 зр. 50 "
52. Историчный монографіѣ М. Костомарова	2 " 15 "
53. Княжий періодъ Руси-Украины. Г. Иловайскій ч. I.	1 " 56 "
54. " " " " " " ч. II.	1 " 85 "
55. Монографіѣ до Галицкой Руси	1 " 55 "
56. Исторія княз. литовского В. Антоновичъ	1 " 65 "
57. Богданъ Хмельницкій. М. Костомаровъ 3 томы	5 " — "
58. Prima vera, збѣрникъ поезій Ю. Шнайдеръ	10 "
59. Оповѣданя Дан. Мордовця	10 "
60. Въ Карпатахъ Ивана Нечуя	10 "
61. Галицкій образки Ив. Франка	10 "
62. Лихій день Григ. Григоріевича, комедіи	10 "
63. Творы Степана Руданьского	10 "
64. Люборадскій повѣсть А. Свидницкого	30 "
65. Учебникъ співву. Ив. Кипріянь	50 "

IV. КНИЖКИ ШКОЛЬНІЙ И МОЛИТВОСЛОВЫ:

1. Руска чит. для школъ серед. Партицкого ч. II.	50 кр.
2, 3, 4, Арифметика ч. II. 40 кр., III. 50 кр., IV.	55 "
5. Геометрія для I. и II. класъ гімназ.	70 "
6. Граматика нѣмецка, після Дра Яноты	1 зр. — "
7. Читанка нѣм. Дра Яноты для III. и IV. кл.	1 " — "
8. Землепись (географія), Беллінгера	45 "
9. Исторія Пігма, ч. I. Свѣтъ старинный	60 "
10. Ботаніка, Гікля-Верхратского	1 зр. 20 "
11. Мінеральогія проф. Полянського	50 "
12. Фізика для низш. гім. проф. Полянського	1 зр. 40 "
13. Руска читанка для II. гім. Ю. Романчука	80 "
14. Народный молитвенникъ для дѣтей III. выд. а) въ зв. опр.	20 "
б) въ лучшей оправѣ (хребетъ полотняный)	25 "
в) цѣла оправа полотнина, береги золоченіи	35 "

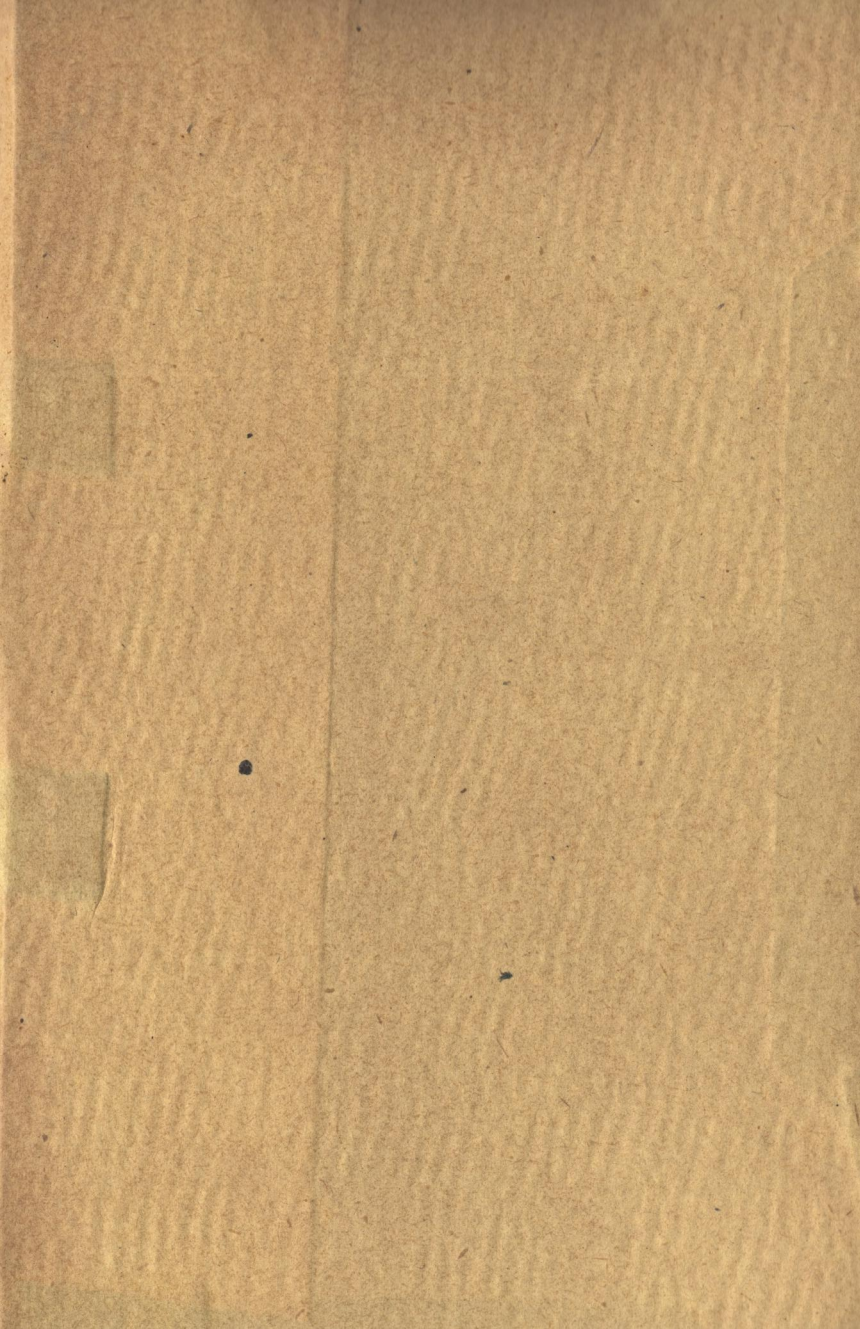
III. ФОРМУЛЯРЪ.

1. Дневникъ касовый одна лібра	40 кр
2. Книга довжниківъ, одна лібра	40 "
3. Книжочка для пожичающего, 10) екс.	65 "
4. Запись або Скриптъ, 100 екс.	1 зр. — "
5. Позовъ въ справахъ дробныхъ, одна лібра	25 "
6. Статутъ читальни вразъ зъ поданемъ до Намѣстництва (5 примѣрниковъ статута и 1 прим. поданя)	20 "
7. Формуляръ для касъ позычковыхъ на ладъ „Заком. Правды“	
а) Книга касова, б) книга довжниківъ, в) контрактъ купна одна лібра, г) книга маєтку желѣзного, одна лібра по	40 "
д) Книг а маєтку подручного, е) протоколь одна лібра	45 "
8. Повно мочіе одна лібра	40 "
9. Контрактъ купна взбръ а) б) в) лібра по	40 "
10. Поданя о екс- и интабуляцію права власности, взбръ а) б) в) г) ліб. по	40 "
11. Написы до поданъ о интабуляцію лібра	20 "

12. Статутъ касы позычковой вразъ зъ поданемъ до Намѣстництва 5 прим. стат. а 1 под.) 20 кр.







3662

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
у Львові.

III

4661/21

4661/21